

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

เรื่องราวชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในภาคเกษตรกรรมในชนบทที่ดั้นร่นต่อสู้อยู่ท่ามกลางกระแสของตลาดทุนนิยมและโลกาภิวัตน์เป็นเรื่องราวที่ผู้ศึกษาให้ความสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในปัจจุบันที่บทบาทของภาครัฐและบริษัทอุตสาหกรรมอาหารข้ามชาติมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางการผลิตของเกษตรกร รวมไปถึงการกำหนดมาตรฐานสินค้าของสถาบัน/องค์กรต่างๆ ที่ส่งผลให้มีการปรับโครงสร้างชนบทเพื่อตอบสนองและรองรับการขยายตัวของการค้าขายข้ามภูมิภาคต่างๆ ในโลก ยิ่งทำให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่หลากหลายและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์ของการพัฒนาประเทศนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ได้สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นและพยายามของประเทศไทยในการสร้างความเจริญเติบโตและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แม้ผลจากการพัฒนาอย่างเร่งรีบจะทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ในขณะเดียวกันผลที่ไม่ได้ตั้งใจของการพัฒนา ก็คือความล้มเหลวของสังคมชาวนาในชนบทไทย ซึ่งเป็นผลสะท้อนของการพัฒนาที่ไม่ได้สร้างความเป็นธรรมและการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงอย่างแท้จริง ในขณะเดียวกันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกลับไปกระจุกตัวอยู่ในมือของผู้ที่มีความสามารถเข้าถึงทุนได้มากกว่า ไม่เว้นแม้แต่ในสังคมชนบทที่เกิดการแตกตัวของชนชั้นของผู้คนมากขึ้น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนางน่านับเป็นภาพสะท้อนของการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะภายหลังจากที่มีการส่งเสริมการปลูกข้าวนาปรังในปี พ.ศ. 2504 ในพื้นที่ของหมู่บ้าน และการผนวกให้การปลูกข้าวของชาวนาเป็นส่วนหนึ่งของตลาดค้าขายข้าวทั้งตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งรัฐเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเพาะปลูกพืชเชิงพาณิชย์ทั้งในแง่ของการก่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเขื่อน อ่างเก็บน้ำ การขุดคลอง การสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อภูมิภาคต่างๆ การให้ความรู้ด้านเรื่องผลิตผ่านทางเจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่น และรวมไปถึงการกำหนดนโยบายส่งเสริมการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศลุ่มน้ำโขงทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการเปิดให้ตลาดทุนนิยมทำงานได้มากขึ้น นอกจากนี้ การค้าขายสินค้าต่างๆ ในลักษณะที่ข้ามพรมแดนรัฐของภูมิภาคต่างๆ ในโลกนั้น ทำให้มีการเกิดขึ้นขององค์กร/สถาบันระหว่างประเทศที่เป็นผู้กำหนดนโยบายและแนวทางที่จะเป็นการควบคุมตรวจสอบมาตรฐานการผลิตสินค้าให้มีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่ประเทศไทยเองก็ได้มีการจัดตั้งสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติขึ้นมาเพื่อรองรับและการกำหนด

นโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะพัฒนากระบวนการผลิต รวมทั้งยกระดับคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารให้ทัดเทียมมาตรฐานสากลและเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค และเพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถด้านการแข่งขัน และผลักดันให้ประเทศไทยก้าวสู่การเป็นครัวของโลก (Kitchen of the world)

สำหรับการค้าขายผลิตภัณฑ์จากสัตว์ปีกของไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะการผลิตไข่ไก่และเนื้อไก่สดนั้นส่วนใหญ่เกษตรกรมักจะทำผลิตในระบบเกษตรกรพันธสัญญากับบริษัทอุตสาหกรรมอาหารขนาดใหญ่ ซึ่งแตกต่างกับการผลิตไข่เป็ดและเนื้อเป็ดที่การผลิตของเกษตรกรยังคงเป็นลักษณะการเลี้ยงในระบบไล่ทุ่ง โดยในหมู่บ้านนางนาการเลี้ยงเป็ดไข่ไล่ทุ่งเป็นอาชีพของเกษตรกรที่ถือเป็นวิถีชีวิตสำคัญที่ชาวไร่ที่กินถิ่นทำกินเลือกเป็นยุทธศาสตร์ในการตอบโต้กับปัญหาความยากจนและความล้มเหลวจากการทำนา แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคไข้หวัดนกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วงปลายปี พ.ศ. 2546 ยิ่งเป็นการซ้ำเติมลงบนความทุกข์ยากของเกษตรกร ซึ่งการเลี้ยงสัตว์ปีกที่เคยอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านได้กลายมาเป็นประเด็นที่ต้องมีการควบคุม/ตรวจตรา รวมทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่เป็นปัญหาและภัยคุกคามต่อความปลอดภัยในชีวิตของประชากร ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงความลักลั่นของการประกาศใช้มาตรการควบคุมโรคไข้หวัดนกของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อการค้ารังชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง

6.1 ข้อค้นพบจากการศึกษา

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อค้นพบสำคัญ 4 ประการ คือ

ประการแรก พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเต็มไปด้วยความซับซ้อนและหลากหลายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งภายใต้ระบบนิเวศน์ของพื้นที่การเพาะปลูกข้าวมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ทับซ้อนอันเป็นการพึ่งพากันระหว่างชาวนาและเกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่กลับไม่ปรากฏอยู่ในงานศึกษาสังคมชาวนาภาคกลาง ซึ่งการเลือกศึกษาหรือมองสังคมใดสังคมหนึ่งเพียงส่วนเดียว หรือเลือกมองเฉพาะประเด็นที่ผู้ทำการศึกษาสนใจ ทำให้มองไม่เห็นถึงความจริงในทุกแง่มุมของการใช้ชีวิตของผู้คนไปอย่างน่าเสียดาย

ประการที่สอง ความสัมพันธ์ของผู้กระทำการบนการผลิตเป็ดไข่ไล่ทุ่งเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่มีความซับซ้อนและมีหลายระนาบ จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งมีการแลกเปลี่ยนแบบต่างตอบแทนกับชาวนาและชาวสวน โดยเกษตรกรได้รับประโยชน์ด้านอาหารสัตว์และแหล่งน้ำจากพื้นที่ทางการเกษตรที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ ในขณะที่ชาวนาและชาวสวนจะได้รับไข่เป็ดหรือเงินสดที่เป็นผลตอบแทนโดยตรง ในขณะที่เดียวกันชาวนา

ได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากการที่เปิดช่วยกำจัดศัตรูพืช คือ หอยเชอรี่ ข้าวแดง และหนอนกอข้าว ซึ่งเป็นการช่วยชวานาประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อสารเคมี

นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีการแลกเปลี่ยนทางการตลาดกับพ่อค้าคนกลางที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิต คือ ปุ๋ยและอาหารสัตว์ โดยมีระบบลูกเล้าเป็นกลไกสำคัญในการจัดการควบคุมการผลิตของเกษตรกร แม้ในด้านหนึ่งการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นระหว่างเกษตรกรกับพ่อค้าคนกลางจะเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการชู้ตริคเอน์เอเปริยจากส่วนต่างของราคาเปิดที่พ่อค้าคนกลางจัดหาให้เกษตรกรและราคาไขเปิดที่พ่อค้าคนกลางรับซื้อจากเกษตรกร แต่จากการศึกษาก็พบว่า มีความสัมพันธ์ในลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของทั้งสองฝ่ายอยู่ด้วย ในขณะเดียวกันเกษตรกรเองก็มีได้ยอมให้ลูกเอน์เอเปริยจากพ่อค้าคนกลางตลอดเวลา แต่การต่อรองที่เกษตรกรใช้เพื่อตอบโต้พ่อค้าคนกลาง ก็คือ หากพ่อค้าคนกลางอ้างว่าตลาดขายไขเปิดไม่มีสภาพคล่อง เช่น พ่อค้ามักจะอ้างว่าอยู่ในช่วงที่โรงเรียนปิดภาคเรียนทำให้ราคาไขเปิดต่ำลงและกดราคาไขที่รับซื้อจากเกษตรกร เป็นต้น เกษตรกรก็จะใช้วิธีการลดปริมาณไขที่ขายให้กับพ่อค้าคนกลาง โดยอ้างว่าไขเปิดน้อยลง การที่เกษตรกรสามารถอ้างเช่นนี้ได้ก็เพราะความอ่อนไหวของสภาพการเลี้ยงเปิดที่เปิดเป็นสัตว์ที่ตื่นตระหนกและเครียดได้ง่าย รวมทั้งหากปริมาณอาหารที่ได้รับต่อวันไม่เพียงพอและไม่มีแหล่งน้ำให้เปิดเล่นเพื่อผ่อนคลายจะทำให้เปิดไขลดลง แต่เกษตรกรจะนำไขเปิดที่ได้ขายให้กับแม่ค้าไว้ในท้องถิ่นหรือขายให้กับชาวบ้านโดยตรงมากกว่านั้น และมากกว่านั้น หากเกษตรกรรายใดมีทุนที่สามารถซื้อเปิดได้เองก็สามารถเลือกที่จะไม่ต้องอยู่ภายใต้ระบบลูกเล้าของพ่อค้าคนกลาง แต่จะใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกรด้วยกันเองเพื่อส่งลูกเปิดจากโรงฟักหรือขอซื้อเปิดสาวจากเกษตรกรด้วยกัน โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรก็ไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวเสมอ เพราะการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ที่มีนกปากห่างอพยพเข้ามาในพื้นที่ รวมทั้งการเพิ่มจำนวนฝูงเปิดของเกษตรกรบางรายทำให้พื้นที่เลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรลดลง ซึ่งมาสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรในการแย่งชิงพื้นที่เลี้ยงสัตว์ ดังนั้น หากจะพิจารณากระบวนการผลิตในภาคเกษตรกรรมจะต้องให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนและไม่มองความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว หรือเป็นความสัมพันธ์ที่หยุดนิ่งและตายตัว

นอกจากนี้ จากการศึกษา ยังพบว่า ต้องให้ความสำคัญต่อการปรับโครงสร้างในชนบทที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากการที่ชวานาเองก็มีการผลิตที่เป็นเชิงพาณิชย์ที่เข้มข้น แม้ในด้านหนึ่งจะทำให้พื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรผู้เลี้ยงเปิดไล่ทุ่งมีมากขึ้นตามจำนวนรอบการผลิต แต่ผลจากการใช้สารเคมีที่มาก

ขึ้นตามไปด้วยก็ส่งผลกระทบต่อการเลี้ยงเป็ดที่ทำให้ต้องเสี่ยงต่อการสูญเสียเป็ดอันเป็นต้นทุนที่สำคัญไปด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ได้สะท้อนกระบวนการบทสนทนาที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของชาวนา/เกษตรกรที่ตอบสนองต่อการขยายตัวของตลาดทุนนิยมและระบบโลกาภิวัตน์ที่ในการด้านหนึ่งพวกเขาเหล่านี้ คือ ผู้ผลิตที่อยู่ในสายพานการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคอาหารของผู้บริโภคทั้งในท้องถิ่น ในประเทศ และในต่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกันพวกเขาก็เป็นผู้บริโภคที่ต้องการการบริโภคสินค้าต่างๆ ทั้งที่เป็นการบริโภคสินค้าที่จำเป็นต่อการยังชีพ การบริโภคสินค้าเพื่อความสะดวกสบายต่างๆ รวมทั้งการบริโภคความหมายที่มีนัยสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและการต่อรองที่เกิดขึ้นในระดับชีวิตประจำวันของครัวเรือน เช่น การประสบความสำเร็จในการผลิตที่สามารถส่งเสียให้ลูกหลานเรียนหนังสือ เป็นต้น

ประการที่สาม ถึงแม้ว่าในประเทศไทย รวมทั้งประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียจะมีความระบาดของเชื้อโรคไข้หวัดนกที่ทำให้สัตว์ปีกและประชาชนเสียชีวิตจากการติดเชื้อ แต่แนวทางในการควบคุมโรคไข้หวัดนกที่เป็นแนวทางกระแสหลักที่รัฐเลือกใช้นั้น ได้นำไปสู่การลดรอนสิทธิในการดำรงชีพของเกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง ทั้งนี้เป็นเพราะความรู้/ความจริงที่ถูกนำมาอธิบายปรากฏการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคไข้หวัดนกที่เน้นไปที่การกำจัดตัวเชื้อโรคให้สิ้นซากนั้น มีเพียงความรู้ด้านระบาดวิทยาที่เป็นหนึ่งในความรู้ทางทางการแพทย์สมัยใหม่เท่านั้น ซึ่งเมื่อเกิดการผูกขาดของความรู้ในการอธิบายก็ได้นำมาสู่การใช้อำนาจของผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันสุขภาพทั้งในระดับนานาชาติและระดับชาติในการจำแนกประเภทของการเลี้ยงสัตว์ปีกของเกษตรกร โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้ทางชีววิทยาที่เป็นความทางวิทยาศาสตร์และเป็นความรู้กระแสหลักในการสร้างพรมแดนให้เห็นความแตกต่างระหว่างการเลี้ยงสัตว์ปีกในระบบธรรมชาติ ทั้งการเลี้ยงไก่พื้นเมืองแบบหลังบ้านหรือการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง กับการเลี้ยงสัตว์ปีกในโรงเรือนปิดที่เป็นการผลิตเชิงพาณิชย์

พรมแดนที่ถูกสร้างขึ้นนี้ทำให้การเลี้ยงสัตว์ปีกที่เคยอาศัยแหล่งอาหารจากธรรมชาติถูกจัดให้เป็นการเลี้ยงสัตว์ที่มีความปลอดภัยทางชีวภาพต่ำ-น้อยมาก หรือไม่มียระบบการป้องกันโรคที่ดีหรือเป็นพฤติกรรมเลี้ยงสัตว์ปีกที่ผิดปกติไปจากมาตรฐานที่ถูกกำหนดไว้ และพฤติกรรมนี้จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา/ปรับเปลี่ยนให้ได้มาตรฐานเดียวกันภายใต้แผนการพัฒนาปรับปรุงมาตรฐานการเลี้ยงสัตว์ปีกให้เป็นระบบโรงเรือนปิดหรือระบบเกษตรอุตสาหกรรมทั้งระบบ นอกจากนี้ การที่เกษตรกรฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของรัฐจึงเท่ากับเป็นภัยคุกคามต่อความปลอดภัยของประชากร และมาตรการที่รัฐบังคับให้เกษตรกรเลี้ยงเป็ดในระบบโรงเรือนปิดทำให้บริษัทอุตสาหกรรมเกษตรเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ทั้งพยายามทำลายระบบการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งด้วยการใช้อำนาจทุนสามัญ และให้ความร่วมมือกับภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนด้านความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพสัตว์และวิธีการเลี้ยงเป็ดในระบบโรงเรือนปิดเพื่อมุ่งหวังให้เกษตรกรเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงสัตว์ให้อยู่ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา

ประการสุดท้าย การต่อรองของเกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งสามารถทำได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม กล่าวคือ แม้อำนาจในการบังคับใช้กฎระเบียบหรือมาตรการควบคุมโรคไข้หวัดนกกับเกษตรกร แต่กฎระเบียบต่างๆ นั้นก็เต็มไปด้วยช่องโหว่มากมาย จึงเกิดพื้นที่ให้เกษตรกรใช้ต่อรองโดยการสร้างกลวิธีในการตอบโต้/ท้าทาย

จากการศึกษา พบว่า ในระดับชีวิตประจำวันเกษตรกรต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐนั้น แม้ว่าเกษตรกรจะยินยอมปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้ทำลายสัตว์ปีก การเข้าอบรมความรู้เรื่องการเลี้ยงสัตว์ในระบบโรงเรือนปิดและการดูแลสุขภาพสัตว์ การไปศึกษาดูงาน และการเข้าร่วมโครงการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินของรัฐเพื่อนำมาสร้างโรงเรือน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเกษตรกรยอมจำนนต่ออำนาจที่รัฐบังคับใช้ แต่หมายถึงการรอคอยเวลาในการตอบโต้ โดยการหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ทั้งการลักลอบเคลื่อนย้ายฝูงเป็ดไล่ทุ่งและการลักลอบนำเข้าเป็ดไปจำหน่าย ทั้งนี้เป็นเพราะในความเป็นจริงแล้วรัฐจะมีการฉีกกำลังเจ้าหน้าที่ในการตรวจตรา/ควบคุม/ดูแล แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลา เช่น ในช่วงเวลากลางคืน และข้อจำกัดทางสภาพทางกายภาพที่ถนนต่างๆ ในประเทศเชื่อมต่อกันได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้แต่เส้นทางหลักที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดกับจังหวัด ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถบังคับใช้กฎระเบียบได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ และข้อจำกัดนี้เองกลายเป็นกลวิธีสำคัญที่เกษตรกรใช้เพื่อตอบโต้/ท้าทายกับอำนาจรัฐนั่นเอง

ในระดับกลุ่ม พบว่า มีการสร้างเครือข่ายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ของเกษตรกร พ่อค้าคนกลาง และนายทุน และรวมถึงเครือข่ายผู้เลี้ยงไก่ชน โดยได้รวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองและผลักดันให้รัฐทบทวนและยอมผ่อนปรน/เปลี่ยนแปลงมาตรการควบคุมโรคไข้หวัดนก ซึ่งจะเห็นได้ว่าการรวมกลุ่มของผู้กระทำการทั้งหลายเกิดขึ้นบนความหลากหลายของชนชั้นต่างๆ อันสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการรวมกลุ่มเรียกร้องต่อต้านภายใต้ผลประโยชน์ของชนชั้นตามแนวคิดของทฤษฎีมาร์กซิสต์ ไปสู่การเรียกร้องที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้กระทำการที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในการผลิตสินค้าเกษตร ในขณะที่เดียวกันก็เป็นความพยายามต่อสู้กับการรุกรานของบริษัทอุตสาหกรรมเกษตรที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะนโยบายการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มาจากสัตว์ปีก

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า กลุ่มเกษตรกรยังมีการตอบโต้กับอำนาจรัฐด้วยวิธีการสร้างวาทกรรมผ่านการนิยามความหมาย ดังจะเห็นได้จากการสะท้อนให้เห็นว่ายังมีความรู้ในการเลี้ยงสัตว์ปีกแบบอื่นที่ไม่ได้นำมาเป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาไข้หวัดนก และอ้างถึงงานวิชาการที่แตกต่างไปจากการศึกษาของรัฐว่าการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งไม่ใช่ตัวการของการแพร่ระบาดของเชื้อโรค ซึ่งเป็นการใช้เครื่องมือที่สะท้อนความคิดและการอธิบายถึงสภาพการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งที่มีความซับซ้อนและการมีระบบการจัดการที่ดีและไม่ได้สร้างปัญหาแก่เช่นที่รัฐอธิบายมา

ก่อน รวมทั้งกลุ่มเกษตรกรยังมีการใช้มิติทางวัฒนธรรมที่ชี้ให้เห็นว่าการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งเป็น “วิถีไทย” หรือเป็นวิถีชาวบ้านที่สืบต่อกันมา

6.2 นัยต่อการพัฒนาสังคม

แม้ว่าในปัจจุบันสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโรคไข้หวัดนกในประเทศไทยจะดีขึ้นตามลำดับ และการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งของเกษตรกรยังสามารถดำเนินต่อไปในระบบเดิมได้ แต่การทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะการสำรวจและเฝ้าระวังหาเชื้อโรคไข้หวัดนกก็เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่บริษัทอุตสาหกรรมเกษตรเองก็หันมาปรับยุทธศาสตร์โดยการเร่งปรับปรุงพันธุ์เป็ดไข่เพื่อเจาะตลาดให้ได้มากขึ้น รวมทั้งมีการส่งตัวแทนบริษัทเพื่อศึกษาปริมาณอาหารที่เป็ดกินในแหล่งธรรมชาติเพื่อพัฒนาอาหารสัตว์ที่ตอบสนองความต้องการของเกษตรกร จึงเป็นที่น่าจับตามองว่าในอนาคตนั้นรูปแบบการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่งของเกษตรกรจะปรับเปลี่ยนไปในทิศทางใด

นอกจากนี้ความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศของโลกอาจเป็นสาเหตุให้เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสชนิดใหม่ ซึ่งแน่นอนว่าอาจนำไปสู่การสร้างปัญหาชนิดใหม่และการจัดการ/ควบคุมแบบใหม่ของสถาบันสุขภาพในระดับต่างๆ ต่อไป ดังนั้น การผลิตผลงานศึกษาที่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นเครื่องมือตรวจสอบอำนาจอันชอบธรรมของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอ้างเหตุผลในเชิงวิทยาศาสตร์และการอาศัยอำนาจตามกฎหมายที่รัฐนำมาบังคับใช้ควบคุมและส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้เป็นการครอบงำที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดของรัฐและบริษัทอุตสาหกรรมเกษตรที่มักคอยแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่ไม่รู้อำนาจอยู่ร่ำไป